

Makale tarihçesi: Alındı: 19 Eylül 2018; Kabul edildi: 16 Ekim 2018

Şarlatan Yolcusu ve Göç Edebiyatı: Çatışma Modeli Bağlamında bir Okuma

Onur Kemal
Bazarkaya¹

Öz

Orta Çağdan hemen sonra gelen Yeni Çağın başlarındaki bilimsel tartışmalarda şarlatanlar çok büyük bir önem taşırdı; çünkü o dönemde söz sahibi olan bilim insanları onları olumsuz örnekler olarak görür ve bu olumsuzlukları kullanarak bilim için ideal ölçütler saptarlardı. Bilimde bu şekilde “negatif figür” (Hole Röbller) olarak gösterilen şarlatanlar, edebiyatta daha çeşitli ve kompleks biçimlerde ortaya çıkmakta, hatta kimi zaman karizmatik kişilikler olarak tasvir edilmektedir. Bu durum özellikle şarlatan figürünün yoğun bir şekilde sahnelendiği Alman Edebiyatında 18. yüzyılın sonlarında, 19. yüzyılın başlarında görülmektedir. Aynı zamanda söz konusu devirde yazılmış eserlerdeki şarlatanların neredeyse hiçbirinin yerleşik yaşam insanı olmadığı göze çarpmaktadır. Bitmeyen yolculukları gibi bu bağlamda sürekli kıyafet değiştirmeleri ve rol yapmaları da onların kişiliklerine esrarengiz bir hava katmaktadır. Bu çalışmada, Christoph Martin Wieland, Friedrich Schiller ve Johann Wolfgang von Goethe’ye ait eserlerdeki şarlatan karakterinin farklı işlevleri irdelenecektir. Çalışmanın sonucunda şimdiye kadar gözardı edilmiş şarlatan figürüyle birlikte Göç Edebiyatı kapsamındaki araştırmalara yeni bir bakış açısı kazandırmak hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Şarlatan; bilim; Alman Edebiyatı; göç; Çatışma Modeli; Christoph Martin Wieland; Friedrich Schiller; Johann Wolfgang von Goethe.

ABSTRACT IN ENGLISH

Charlatan Traveller and Migration Literature: A Reading with the Conflict Model

At the beginning of modern times, charlatans emerged as of great importance to the scientific discourse of those spokesmen of the scholar community who use them as negative examples and thus define ideal standards for their profession. Charlatans were seen as “negative figures” (Hole Röbller) in science; however, the way they were judged in literature was more complex and varied, and, in some texts, they even seem congenial and charismatic. This phenomenon can be noticed in German literature especially around 1800, when the charlatan figure is used very often. Moreover, it is conspicuous that charlatans in literary depictions of this period generally have no home and travel

¹ Öğr. Üyesi. Dr., Namık Kemal Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tekirdağ, Türkiye.

E-posta: okbazarkaya@nku.edu.tr

Bilgilendirme: Bu makale Universidade de Lisboa (Portekiz) tarafından 26-28 Haziran 2018 tarihlerinde düzenlenen The Migration Conference 2018 kongresinde Şarlatan Yolcular: Göç Edebiyatında İhmal Edilmiş Bir Karakter başlığıyla sunulan bildirinin genişletilmiş biçimidir.

around constantly. Furthermore, the fact that they change their clothing and camouflage permanently offers to their identity a mysterious dimension. In the field of studies designated as 'Literature and Migration', this paper aims to provide interpretative perspectives and, in this respect, examines the issue concerning the poetic functions of charlatan travellers as rendered textually in a number of relevant passages chosen from the works of Christoph Martin Wieland, Friedrich Schiller, and Johann Wolfgang von Goethe.

Keywords: Christoph Martin Wieland; Friedrich Schiller; Johann Wolfgang von Goethe; Charlatan; Science; migration; conflict model; German Literature.

Giriş: Şarlatan Çatışmaları

Ruh çağırımlar, büyülü seanslar ya da miknatıslı tedaviler gibi irrasyonellikler hangi kılıfta olursa olsun 18. yüzyılı beklenmedik derecede şekillendirmiştir. Bu bağlamda, Aydınlanmaya karşıt bir hareket olan okültizm (Hanegraaff, 2005, s. 884-885) önemli bir rol oynamıştır. Avrupa'nın birçok yerinde, Kont Cagliostro gibi şarlatanlara büyük ilgi gösterilmesi bu durumun bir göstergesidir: Görünürde Aydınlanmanın yol açtığı büyü bozumu (Max Weber), okültizm hareketi ile kısmen tersine dönüyordu.

Söz konusu şarlatan figürlerinin 18. yüzyılın sonlarında, 19. yüzyılın başlarında Alman Edebiyatında canlandırılması bu çalışmanın ilk ağırlık noktasını oluşturmaktadır. Edebiyat, kültür ve sosyal bilimlerde mevcut ortak görüşe göre o dönemde toplum içerisinde gözlemlenen özerkleşme zirveye ulaşmaktadır. Bundan hareketle bahsi geçen dönemle sınırlandırılarak çalışmanın çerçevesi belirlenmiştir. Bilimlerde özerkleşme nedeniyle şarlatan teması – adeta bu sürecin olumsuz yönü olarak – gündeme gelmiştir. Dolayısıyla şarlatanların özellikle yüzyıl başında yazılmış edebi metinlerde ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. Fakat bu tür figürleri sadece bilimdeki gibi “negatif figürler” (Röbler, 2013, s. 133) olarak tanımlamak sahip oldukları çeşitli ve önemli işlevleri anlamamıza engel teşkil edecektir. Aynı zamanda, bu işlevlerin tek yönlü bir bakış açısıyla değerlendirilmesi olanaksızdır; çünkü çoğunlukla belirsiz konular veya gizemli olgular ile ilintilidir. Bu durum, edebiyatın 18. yüzyılın sonlarında, 19. yüzyılın başlarında yoğun bir şekilde özerkleşmesinden kaynaklanmaktadır.

Şarlatan ve dolandırıcı kavramlarının birbirleriyle akraba olduğu söylenebilir. İtalyanca *ciarlatan*odan gelen şarlatan sözcüğü en geç 16. yüzyılın ortalarında Fransa'da yaygınlaşmış ve 17. yüzyıl itibarıyla Almanya'da kullanılmıştır. Genellikle tıpla ilintili olan şarlatan kavramı öncelikle ilaç satan yolcuları, sonra ise dolandırıcılık ve yetersizlikle suçlanan doktorları ifade etmekteydi (Röbler, 2013, s. 129). Böylelikle şarlatanlar, adını

tıbbi hizmette bulunan kişilerin olumsuz olarak nitelendirilmesine [borçludur]. Gezici sahte hekimler, göz doktorları ve eczacılar özellikle Avrupa'da 15. yüzyıl itibaren yoğunlaşan kentleşme nedeniyle gitgide çoğalma göstermiştir. Sakıncalı mevkilerine rağmen birçok yerde heterojen tıp pazarlarında

(“medical marketplace”) devamlı yer aldıkları bilinmektedir. (Röbber, 2013, s. 140-141, çev. Bazarkaya)

Yukarıdaki alıntıdan, şarlatanların gezici kimliğinden ötürü “göçer topluluklar“ içerisinde yer aldığı düşünülebilir. Göç olgusu ile ilintili olan bu durum, çalışmanın ikinci ağırlık noktasını oluşturmaktadır. Ali Tilbe'nin vurguladığı gibi,

ekonomik, toplumsal, siyasal ya da ekinsel çok değişik nedenlerden dolayı insanlar, yaşamlarının geri kalan süresini ya da bir bölümünü geçirmek üzere, doğdukları ya da yaşadıkları uzamlardan, köylerden, kentlerden ya da ülkelerden bireysel ya da toplu olarak kesin bir biçimde ya da geçici bir süreyle ayrılmak durumunda kalmaktadırlar (Tilbe, 2015, s. 458).

Bu bağlamda Tilbe'nin, İbrahim Sirkeci'nin çatışma ve göç kültürü modeli ile edebiyat sosyolojisi ve yapısalcı eleştiri verilerinden esinlenerek edebiyata uyarladığı çatışma modeli, “her düzeydeki çatışmaların, gerilimlerin, zorluk ve anlaşmazlıkların insanların ve grupların yer değiştirmesine neden olduğu gerçeğinden hareketle, her göçün şu veya bu biçimde bir çatışma üzerine kurulduğunu” (Tilbe ve Sirkeci, 2015, s. 1) varsaymaktadır. Söz konusu modelde öne çıkan anahtar sözcük, ulusötesilik ve güvensizlik kavramlarıdır. Çalışmamızda bahsedilen şarlatanlar için özellikle bu ikinci kavram geçerlidir. Para ve etki kazanma imkânları ararken, sürekli deşifre olmamaya dikkat etmek zorundadırlar ve deşifre olursalar da (ki bu günün birinde muhakkak gerçekleşecektir) çoktan buldukları yerden kaçmış olmaları gerekmektedir.

Farklı yerlere hareket etmenin şarlatan figürünün en belirgin özelliklerinden biri olduğu kayda değer bir gerçektir. Bundan dolayı göç konusunu şarlatan teması üzerinden ele almak çalışmanın önemi açısından da göz önünde bulundurulması gereken bir nokta olarak ifade edilebilir. Göç ve edebiyat bağlamında şimdiye kadar bu yönde bir yaklaşım geliştirilmediğinden bu makalele söz konusu alana yeni veya farklı bir perspektif kazandırmayı ummaktayız. Bu amaçla çalışmamızda 18. yüzyılın sonlarında, 19. yüzyılın başlarında yayınlanmış edebi metinlerde şarlatan yolcu figürünün hangi özel işlevlere sahip olduğu irdelenecektir. Araştırmanın temelini, Christoph Martin Wieland'ın *Der Stein der Weisen* öyküsünde, Friedrich Schiller'in *Der Geisterseher* romanında ve Johann Wolfgang von Goethe'nin *Faust* dramında bulunan pasajlar oluşturacaktır.

Misphragmutosiris'in Hikayesi

Christoph Martin Wieland'ın *Der Stein der Weisen* öyküsü Mark adında bir Cornwall kralından bahsetmektedir. Kral açgözlü olduğundan “sarayında tuhaf şahıslar“ (Wieland, 1938, s. 113, çev. Bazarkaya) ağırlamakta ve anlatıcının aşağıda sıraladığı kişiler bu tuhaf şahıslar arasında sayılmaktadır:

Defineciler, ruh çağırıcıları, simyacılar ve Hermes Trismegistus'un öğrencileri olduğunu iddia eden tefeciler. Zira zavallı Mark'ın kötü huylarından biri de

dünyanın en avanak insanı olması ve her gelen gizli bilim serserisinin onunla istediğini yapabilmesiydi. (Wieland, 1938, s. 113, çev. Bazarkaya)

Bahsi geçen şahısların ana karakteri, öykünün başında dışarıdan gelip saray ortamına katılan bir yolcudur. Kendini “bir kilo kurşundan bir kilo altın“ yaratabilen “Mısırlı bir gizli bilim ustası“ (Wieland, 1938, s. 132, çev. Bazarkaya) olarak tanıtmaktadır. Kulağa Yunanca gelen ismi – Mispfragmutosiris – aşağı yukarı “Osiris adından hatalı olarak türetilmiş” bir isimdir; bir başka deyişle kahramanın adından bile kendisinin bir şarlatan olduğu anlaşılmaktadır.

Mispfragmutosiris, kralı en başta olağanüstü (veya garip) dış görünüşüyle etkiler: “Kemerine kadar erişen bir sakalı“ var ve “hiyerogliflerle işlenmiş bir ceket“ giyip “ucuna dikilmiş altın bir sfenks olan piramit şeklinde bir şapka“ takıyor (Wieland, 1938, s. 115, çev. Bazarkaya). Ayrıca içi doldurulmuş bir timsah yanında taşımaktadır. Mark’ı en çok etkilediği şey ise Mispfragmutosiris’in anlatısı, daha doğrusu seyahat anılarıdır. Kral onun nasıl “Büyük Gize Piramidi içinde“ (Wieland, 1938, s. 115, çev. Bazarkaya) büyük Hermes Trismegistus’un bizzat kendisiyle karşılaştığını dinlemeye doyamaz. Söz konusu ustalar ustası, Mispfragmutosiris’e altın üretmesini öğretmiş, ona elmaslardan nasıl bilgelik taşı yaratıldığını göstermiştir. Bu yaratıcı yalanlarına hayran olan Cornwall kralı, Mispfragmutosiris’e büyük miktarda elmas getirir; misafirinin bahsi geçen mucizeleri gerçekleştirmesini bekler. Fakat elmasları eline geçirir geçirmez Mispfragmutosiris kaçar.

Bu Mısırlı şarlatan figürü tasarımı, 18. yüzyılın sonlarında Avrupa’da en çok adı çıkan ve Kont Cagliostro olarak tanınan Giuseppe Balsamo adlı şarlatan atfedilmiş sözde müstesna bilgileri çağrıştırmaktadır. Sözde Mısır’da bir mason kurmuş olan kâhin en başta soylulara büyük vaatlerde bulunarak onların gözlerini boyardı. Bu tema 18. yüzyılın sonlarında Alman Edebiyatında sıklıkla ele alınmıştır (Ebeling, 2009, s. 15). Wieland’ın bu temaya, Mispfragmutosiris’in şarlatanesk özelliklerinin altını çizmek amacıyla bir gönderme yapması olasıdır. Diğer taraftan bu tarz ‘egyptismler’, yazarın dışarıdan gelen yolcu figürünün egzotikleştirmesini veya ötekileştirmesini sağlamıştır.

Der Stein der Weisen öyküsünün sonraki olaylarında da Mispfragmutosiris’in henüz ortaya koymuş olduğu anlatsal strüktürler belli bir ölçüde devam etmekte, ilgili motifler değerlendirilmektedir. Aslında metnin tüm anlatısı bu dışarıdan gelen şarlatan yolcunun yarattığı kurgu sayesinde gerçekleştiği de söylenebilir.

Ermenli Adında Karakterin Ürperticiliği

Friedrich Schiller’in *Der Geisterseher* adlı roman fragmanında iki şarlatan yolcu ortaya çıkar: “Sicilyalı“ denilen bir dolandırıcı ve başkahramanın kaderini önceden planlayan “Ermenli“. Metnin ismini veren “Geisterseher“, yani ruh çağırıcı, bizi ilgilendiren ikinci figürdür. Romanda onun hakkında hiç bir güvenilir bilgi verilmediğinden Ermenli gerçekten esrarengiz bir karakter niteliğindedir. Rakibi olan Sicilyalı “Uzun bir süre Mısır’da yaşadığını ve orada gizli bilgilerini bir piramitte edindiğini, bir çok kişinin iddia ettiği gibi, ne

onaylamak ne de reddetmek istiyorum“ (Schiller, 1962, s. 76) demektir. Schiller’in Sicilyalı’nın bu ifadesinde belirli ’egyptismler’ içeren Cagliostro imgesine göndermede bulunduğu açıktır. Bununla beraber, *Der Geisterseher* romanıyla *Der Stein der Weisen* öyküsü arasında metinlerarası bir ilişkinin mevcut olduğu görülmektedir. Ancak Schiller’in metninde bahsi geçen Mısır öğeleri ilgili kahramanın egzotikleştirilmesini değil, bilakis onun gizemli bir hal kazanmasını sağlar. Bu bağlamda Sicilyalı’nın, Ermenli hakkında konuşulanların doğruluğuna dair emin olmaması (“ne onaylamak ne de reddetmek istiyorum”) ve böylece bu figürün esrarengizliğinin, daha doğrusu ürperticiliğinin altını çizmede önem taşımaktadır.

Ermenli’nin tasarısında Schiller, Cagliostro’nun yanı sıra Saint Germain Kontu da bir örnek olarak kullanmıştır. Sicilyalı aracıyla, Ermenli’nin “aynı zamanda dünyanın farklı yerlerinde“ görüldüğünü, istediği gibi “zümresini, karakterini ve vatandaşlığını“ değiştirebildiğini ve hayaletlerle temasta bulunduğunu iddia ederek (Schiller, 1962, s. 77, çev. Bazarkaya) tıpkı Saint Germain’ın o zamanlar kendi hakkında yaydığı efsaneler ile bir bağlantı kurar (Brittnacher, 1999, s. 176). Yukarıda bahsedilen ’egyptismler’ gibi söz konusu efsaneler de Ermenli’ye ürpertici bir hava katma niteliğindedir. Benzer şeyin, Sicilyalı’nın rakibi hakkında aşağıda dile getirdiği özellikler için de geçerli olduğu söylenebilir:

Hiç bir kılıcın ucu onu delmez, hiç bir zehir ona zarar vermez, hiç bir ateş onu yakmaz, üzerinde bulunduğu hiç bir gemi batmaz. Karşısında zaman bile gücünü kaybettiği görünüyor; yıllar öz sularını kurutmaz ve yaşlılık saçlarını beyazlaştırmaz. Kimse onu daha yemek yerken, bir kadınla birlikte olurken veya uyurken görmedi [...]. (Schiller, 1962, s. 77, çev. Bazarkaya)

Bu kesimde söz edilen ölümsüzlüğünden ve aseksüelliğinden dolayı Ermenli karakteri Hıristiyan halk efsanelerinde yer alan Ahasuerus Gezgin Yahudiyle benzerlik taşımaktadır (Brittnacher, 1999, s. 176). Anlatılanlara göre bu figür, sırtında çarmıhla Golgota tepesine tırmanmakta olan İsa’yla alay ettiği için peygamber tarafından bitmez bir yolculuk ve sonsuz bir hayat yaşamak üzere lanetlenmiştir. Dolayısıyla Ahasuerus, Schiller’in şarlatan yolcusunun ürperticiliğini arttırmak amacıyla ima ettiği kişiler arasında sayılabilir. Bu sayede, Ermenli çok önemli bir rol oynamakta, araştırmalarda gotik romanın öncüsü olarak kabul edilen metinde tüm olaya ürpertici bir boyut kazandırmaktadır.

Faust’un Faust’a Yaptığı Göndermeler

Johann Wolfgang von Goethe’nin *Faust* adlı dramında, esere ismini veren kahraman, şeytan karşısına çıkmadan ve onu “Önce küçük, sonra da büyük dünya[ya]” (Goethe, 2016, s. 102) götürmeden önce, sihirle – aslında gizlice – uğraşmaktadır. Faust bir bilimcidir; bilim camiasında göze batmamak için, bu hususta çok dikkatli davranmaktadır. Bu yüzden yardımcısı, Wagner, Faust’u gece yarısında rahatsız ettiğinde, sihir deneylerinde bulunan kahraman belli etmeden resmi bir hava takınarak onunla söz sanatı hakkında bilimsel bir sohbet

sürdürür. Dramın ikinci cildinde ise Mephistopheles adında şeytanla beraber hovarda saray soylularını soluk kesici illüzyonlarla eğlendiren Faust'un – yine Cagliostro'yu anımsatan (Williams, 1987/88) – şovmen yetenekleri açıkça meydana çıkmaktadır.

Faust eserindeki şarlatan teması, metinde bilimin nasıl tasvir edildiği ile ilintilidir. Meşhur giriş monoloğunda, kahraman felsefe, hukuk, tıp ve ilahiyat – kısacası Orta Çağ'da mevcut olan tüm fakülteleri (Gaier, 2010, s. 739-740) – baştan sona kadar (Gaier, 2010, s. 740) okuduğundan, fakat hiç bir asıl bilgi edinemediğinden yakınır:

Ama zavallı bir acemiyim yine de,
Eskisinden fazla bilgim yok neticede!
Üstat, hattâ doktor diyorlar bana
Ve neredeyse on yıldır
Zar zor, ite kaka
Çabalıyorum öğrencilerimi eğitmeye.
Ve görüyorum ki bilemiyoruz hiçbir şey!

Bu da yüreğimi yakıyor epey. (Goethe, 2016, s. 36)

Görüldüğü gibi, Faust insanoğlunun öznel zihin yapısından dolayı hiçbir konuda hakikata ulaşamayacağını anlamaktadır. “[B]ilemiyoruz hiçbir şey“ tesbiti onu gerçekten sarsmakta; bu travma nedeniyle de yıllar boyunca elde ettiği ve öğrencilerine aktardığı bilgileri boş, değersiz bulmaktadır. Bununla beraber metinde, kahramanın canını acıtan (“yüreğimi yakıyor epey“) öznellik problematiği önemli bir rol oynamaktadır; Faust'un insani idrakinin sınırlı olmasından dolayı çektiği acıların, dramatik olayın çıkış noktası olduğu söylenebilir.

Bilimin yetersizliğinin farkına vardığından, Faust kısa bir süre sonra (bir fino şeklinde) eve saldığı şeytanın umut verici sözlerine kulak asar. Mephistopheles'in sayesinde kendisini artık tatmin etmeyen bilim camiasını terk edebilecek duruma gelir. Bu bağlantıda, eserin meşhur öğrenci sahnesi önem kazanmaktadır. Bilindiği gibi, Mephistopheles bu sahnede Faust olarak giyinmiş bir şekilde, (gerçek) Faust hocasına danışmak isteyen bir öğrencinin karşısına çıkar ve tüm fakülteler adına tuhaf öğütlerde bulunur. Hicivli sahne, tıptan bahsedildiğinde şarlatanesk bir boyut kazanmaktadır. Talebe sahte hocasından çekinerek tıp hakkında da bilgi rica ettiğinde, Mephistopheles yana dönük “Sıkıldım artık kuru laflardan, / Şeytan rolüne girmeliyim yeniden“ (Goethe, 2016, s. 100) diye mırıldanır ve gence şunu bildirir:

Kolaydır kavramak tıbbın ruhunu!
Büyük ve küçük dünyayı inceler,
Bırakırsınız işi sonunda,
Tanrının takdirine.
Her konuda bilim peşinde koşmak boşuna,
Ancak öğrenebileceğini öğrenir herkes;
Ama âmi yakalayabilen
İşte odur doğru adam.
Kalbınız yerinde,
Eksik değil cesaretiniz de,

Siz güvenirsiniz kendinize,

Başkaları da güvenecektir size. (Goethe, 2016, s. 101)

Gerçekten, burada Mephistopheles bir şeytan olarak görevini yerine getirmiştir. Öğrenciye aktardığı tıp imgesine göre doktorlar, “İşi sonunda, / Tanrının takdirine“ bırakma seviyesini aşmamaktadırlar. Dolayısıyla tıbbi araştırmalar yapmak gereksizdir, çünkü zaten “Ancak öğrenebileceğini öğrenir herkes“. Bu durumda Mephistopheles, anı yakalayabilmenin (alıntıda yazdığı gibi) ve çekinmeden menfaatçi olmanın önemli olduğunu vurgulamaktadır. Elde edilmesi gereken menfaatler arasında, görüldüğü gibi, erotizmi de saymaktadır,² hatta doktorluk mesleğinin en belirgin özelliği olarak belirtmektedir. Saf öğrenci ise şeytanın getirdiği yeni bakış açısından doğal olarak çok etkilenir ve “İşte bu daha iyi!“ diye sevinir. “Hiç değilse ne yapacağım belli“ (Goethe, 2016, s. 101).

Yukarıdaki alıntının aynı zamanda, dramda henüz yaşanılmış veya daha yaşanılmamış olayları yansıttığı görülmektedir. Örneğin Mephistopheles “Büyük ve küçük dünya” kavramını iki farklı şekilde kullanmaktadır. Faust’a nereye yolculuk edeceklerini söylerken önce “Büyük ve küçük dünyayı inceler[siniz]“ ifadesini, daha sonra ise “Önce küçük, sonra da büyük dünyayı görürüz“ (Goethe, 2016, s. 102) biçimini kullanmaktadır. Bu sözcüklerin temel aldığı bağlam dikkate alındığında, sonraki olaylar adeta şarlatanesk bir ilk belirti altında gerçekleşmektedir. Ayrıca Mephistopheles erotik imalarıyla Faust’un Gretchen’le yaşamak üzere olduğu aşk hikayesini öngördüğü söylenebilir. “Ama ânı yakalayabilen / İşte odur doğru adam“ sözü ise kahramanın şeytanla daha önce girdiği bahse dayandığı görülmektedir, çünkü ilgili sahnede Faust ““Dur geçme! Öyle güzelsin ki! / Diyecek olursam o ana, / Vur beni, istersen zincirlere, / Hazırım o zaman yok olmaya!“ (Goethe, 2016, s. 89) demiştir.

Bahsi geçen detaylardan, öğrenci sahnesinin *Faust* eserinin birinci cildinin içerisinde büyük bir değer taşıdığı anlaşılmaktadır. Jochen Schmidt’e göre bu durum, kahramanın bilim hayatına dair bir epilog olarak okunulabilir. Bu epilog,

bilimle alaycılık ettiğinden dolayı dramın bilim temaslara odaklı olan giriş bölümünün sonunu oluşturmaktadır. Söz konusu bölüm, Faust’un fakülteler adına yaptığı yakınmasıyla ve hayattan soğumasıyla başlarken, Mephisto’nun öğrenciye her fakülte hakkında verdiği müstehzi öğütlerle bitiyor. Böylece tüm yapıyı sıkı bir kompozisyon çerçevelemektedir. Üstelik öğrenci sahnesini içeren epilog, bilim camiasını hedef alan bir hiciv anlamına gelmektedir; bu şekilde de Faust’un daha önce yakındığı bilim hayatından çıkıp uzaklaşmasını işaretlemektedir. Burada ilginç olan şey kahramanın ilgili sahnede bulunmaması ve artık sadece Mephisto tarafından temsil edilmesidir. (Schmidt, 1999, s. 141, çev. Bazarkaya)

² “Özellikle öğrenin kadınları idare etmeyil / Sonsuz ahlarnı ve ohrarnı, / Bitmeyen şikâyetlerini, / İyileştirmenin tek bir yolu vardır, / Ve biraz da saygı gösterdiniz mi / Avucunuzun içine alırsınız hepsini. / Güvenmesi için önce bir unvanınız olmalı, / Sanatınızın birçok sanattan üstün olduğuna inanmalı; / Rahatça konarsınız o zaman pılı prtısına, / Başkalarının yıllarca peşinden koştuğu olanaklara, / Narin nabızlarını yoklayın iyice / Ve kavrayın ateşli zeki bakışlarla, / İnce bellerini, / Hissetmek için sımsıkı korseleri“ (Goethe, 2016, s. 101).

Öğrenci sahnesi dramatik bakımdan farklı bir konuda da dikkat çekmektedir. Burada Mephistopheles, görüldüğü gibi, şarlatan doktorların mesleki görüşlerini ve davranışlarını övmekle yetinmemekte, aksine kendisi de aynı zamanda öğrenciyi şarlatanesk bir şekilde kandırmaktadır. Onunla konuşurken, Faust olarak giyinmiş şeytan, bir bilim adamı olduğunu iddia etmektedir. Böylece Schmidt'in tespit ettiği noktaların yanı sıra öğrenci sahnesinin yolculuk olgusuna ilişkin bir işleve de sahip olduğu görülmektedir; çünkü dolaylı bir şekilde Faust'un şarlatan kariyeri başladığını göstermektedir: Kahraman sahte bir genç olarak ve asilzade bir görünüşle önce bir kızı, Gretchen'i, baştan çıkaracak, sonra da imparatorun sarayında bir sihirbaz olarak soyluları şaşırtacaktır.

Sonuç

Çalışmamızda şarlatan yolcu figürünün 18. yüzyılın sonlarında, 19. yüzyılın başlarında yayımlanmış edebi metinlerde hangi özel işlevlere sahip olduğunu tespit etmeyi amaçlamıştık. Bu amaçla, Wieland'ın *Der Stein der Weisen* öyküsündeki Mispthagmutosiris, Schiller'in *Der Geisterseher* romanındaki Ermenli ve Goethe'nin ilgili eserine ismini veren Faust karakterlerinin incelenmesiyle detaylı bir tablo oluşturulmuştur. Bu tablo değerlendirildiğinde, şarlatan teması ile göç olgusunun semantik çeşitliğinden yararlandığı görülmüş ve en sonunda şarlatan yolcunun en az üç işleve sahip olduğu görülmüştür: (1) Dışarıdan gelerek metnin anlatısıyla eşitlenen bir hikayeyi adeta yanında getirebilme (Mispthagmutosiris); (2) esrarengiz kökeni ve kimliğinden dolayı olaya ürpertici bir boyut katabilme (Ermenli); (3) Metin içerisinde kompleks bir gönderme sistemi oluşturabilme (Faust/Mephistopheles).

Son olarak şarlatan yolcunun özellikle toplumlardaki ciddi değişmelerin sonucu olarak edebiyatta ortaya çıktığını belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla makalemizde bahsedilen dönemden sonra – 19. yüzyılın sonlarında, 20. yüzyılın başlarında, yani kentleşmenin ve büyük şehir yaşamının gündeme geldiği bir zamanda, kaleme alınmış eserlerde de bu figüre sıklıkla rastlayabilmemiz bir tesadüf değildir. Heinrich Mann'ın Berlin'de oynadığı *Im Schlaraffenland* romanında, taşradan gelen baş kahraman Guy de Maupassant'ın Bel Ami karakterini anımsatan bir şarlatan kariyeri yaşamıştır. Thomas Mann'ın *Bekanntnisse des Hochstaplers Felix Krull* romanın baş karakteri kendini Paris'te profesyonel bir şarlatana dönüştürmüştür. Walter Serner'in *Letzte Lockerung* adlı yapıtında çizdiği şarlatan figürü şehirden şehre geçen ve otellerde konaklayan bir figürdür. Örneklemlerin daha da artırılabilmesi kanımızca bu makalede değinilen konuları daha da geliştirecek araştırmalara açık olduğunu işaret etmektedir.

Kaynakça

Brittnacher, H. R. (1999). *Dunkelmänner im Licht. Dialektik der Aufklärung in Schillers Der Geisterseher*. Eickenrodt, S. et al. (Ed.), *Übersetzen – übertragen – überreden* (s. 173-184). Würzburg: Königshausen & Neumann.

- Ebeling, F. (2009). „Ägyptische Freimaurerei“ in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. *Zeitschrift für Internationale Freimaurer-Forschung* 22. Innsbruck/Wien/Bozen: StudienVerlag.
- Gaier, U. (2010). Kommentar, Wort- und Sacherläuterungen. Gaier, U. (Ed.), *Johann Wolfgang Goethe: Faust-Dichtungen* (s. 714-1051). Stuttgart: Philipp Reclam jun., 2010.
- Goethe, J. W. (2016). *Faust*. Çeviren: İclal Cankorel. Kızılay-Ankara: Doğubati.
- Hanegraaff, W. J. (2005). Occult/Occultism. In Hanegraaff, W. J. (Ed.), *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism* (s. 884-889). Leiden: Brill.
- Rößler, H. (2013). Scharlatan! Einleitende Bemerkungen zu Formen und Funktionen einer Negativfigur in Gelehrten Diskursen der Frühen Neuzeit. Asmussen, T. & Rößler, H. (Ed.), *Scharlatan! Eine Figur der Relegation in der frühneuzeitlichen Gelehrtenkultur* (s. 129-160). Frankfurt a.M.: Vittorio Klostermann.
- Schiller, F. (1962). Der Geisterseher. Aus den Memoiren des Grafen von O**.
- Göpfert, H. G. (Ed.), *Sämtliche Werke. Band 5*. München: Hanser.
- Schmidt, J. (1999): *Goethes Faust, Erster und Zweiter Teil: Grundlagen – Werke – Wirkung*. München: C.H. Beck.
- Sirkeci, I. (2006). *The Environment of Insecurity in Turkey and the Emigration of Turkish Kurds to Germany*. New York, US: Edwin Mellen Press.
- Sirkeci, I. (December 2012). “Transnasyonal mobilite ve çatışma”, *Migration Letters*, Volume: 9, No: 4, pp. 353 – 363.
- Sirkeci, I. ve Cohen, H-J. (July 2013) “Not Migrants and Immigration, but Mobility and Movement”. *Cities of Migration*. Erişim Tarihi: 07.05.2015, http://citiesofmigration.ca/ezine_stories/not-migrants-and-immigration-but-mobility-and-movement/
- Sirkeci, İ. ve Erdoğan, M-M. (December 2012). “Editorial: Göç ve Türkiye”, *Migration Letters*, Volume: 9, No: 4, pp. 297 – 302.
- Tilbe, A. & Sirkeci, İ. (2015). Göç ve Göçmen Yazını Üzerine. *Göç Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1* (s. 1-4). London: Transnational Press.
- Tilbe, A. (2015). Göç/göçer yazını incelemelerinde Çatışma ve Göç Kültürü Modeli. İcinde: Şeker, G. et al. (Der.), *Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings* (s. 458-466). London: Transnational Press.
- Wieland, C. M. (1938). Der Stein der Weisen. Mauermann, S. (Ed.), *Wielands Gesammelte Schriften, 1. Abt.: Werke, Bd. 18*. Berlin: Weidmann.
- Williams, J. R. (1987/88). Mephisto’s Magical Mystery Tour. Goethe, Cagliostro and the Mothers in “Faust, Part Two”. *Publications of the English Goethe Society* 58 (s. 84-102).

Charlatan Traveller and Migration Literature: A Reading with the Conflict Model

EXTENDED ABSTRACT

In the 18th century, occultism, as a movement against Enlightenment, played an important socio-cultural role. In many parts of Europe, the great attention given to charlatans such as Kont Cagliostro is an indication of that: apparently the spell distortion caused by Enlightenment (Max Weber) was partially reversed by the occultism movement. The revival of these charlatan's figures in German literature at the end of the 18th century and early 19th century is the first concern of this study. In literature, defining charlatans only as "negative figures" (Hole Rößler) in science would prevent us from understanding the various and important functions they have. It is impossible to evaluate these functions from a one-way perspective, because they are mostly related to uncertain subjects or mysterious facts. It can also be said that the charlatans were part of the "nomadic communities" because of their mobile identity. This is the second point of the study, which is related to migration phenomenon. In this context, the model of conflict and migration culture by Ali Tilbe and Ibrahim Sirkeci is being evaluated and applied. The key words with regard to this model are the concepts of nationalism and insecurity; the latter concept is especially valid for the charlatans mentioned in our study: when looking for opportunities to earn money and influence, they have to be careful not to be deciphered continuously and even if they are deciphered (which will surely happen one day), they must have already fled from where they are. It is a remarkable fact that moving to different places is one of the most significant features of the charlatan figure. Therefore, taking the migration issue into consideration, the charlatan theme can be considered as a point of importance of the study. Since no such approach has ever been developed in the context of migration and literature, we hope to bring a different perspective to this area. This study examines the special functions of the charlatan passenger figure in the literary texts published in the late 18th century and early 19th century. To this end, a detailed study of the characters Misphragmutosiris of Christoph Martin Wieland's narration *Der Stein der Weisen*, and the Armenian in Friedrich Schiller's novel *Der Geisterseher*, and Faust in Johann Wolfgang von Goethe's drama is done. As it can be understood from the story of *Der Stein der Weisen*, the sequence of events in which Misphragmutosiris is involved continues to a certain extent after escaping from the palace in which the charlatan was found, and the related motifs are evaluated. In fact, the whole narrative of the text can also be said to have been realized through the editing created by the charlatan traveler from this outside. The passenger figure in *Der Geisterseher* plays an important role in the novel, because in the text, which is considered as the precursor of the Gothic novel, the character named Armenian gives a creepy dimension to the whole event. In *Faust*, Mephistopheles not only praises the professional views and behavior of charlatan physicians, but also deceives a student in a charlatan way. Mephistopheles, dressed as Faust, claims to be a scientist. Thus, indirectly, it shows that Faust is about to embark on his charlatan career: as a fake young hero, and with a noble appearance, he will seduce a girl, Gretchen, and then surprise the nobility as a magician in the emperors palace. When the mentioned scene is evaluated, it is observed that the relationship between the charlatan and the migration phenomenon is benefited from the semantic variety and at the end, the charlatan passenger has at least three functions: (1) to be able to bring a story that is equated with the expression of the text by coming from the outside (Misphragmutosiris); (2) to be able to add a creepy dimension to the event due to its origin and identity (the Armenian); and (3) to be able to create a complex posting system in the text (Faust/Mephistopheles).

Keywords: Christoph Martin Wieland; Friedrich Schiller; Johann Wolfgang von Goethe; Charlatan; Science; Conflict model; German Literature.